

Financieel kwetsbare vrouwen

Marion van den Brakel

Iets meer dan de helft van de vrouwen van 20 tot 65 jaar in Nederland is economisch zelfstandig. Dit houdt in dat ze een baan hebben waarmee ze zichzelf financieel kunnen onderhouden. Van de niet economisch zelfstandige vrouwen heeft een derde geen eigen inkomen of volgt een opleiding of studie. Nog eens een derde ontvangt een uitkering, meestal wegens arbeidsongeschiktheid. De resterende groep vrouwen heeft weliswaar betaald werk, maar verdient daarmee minder dan het bijstandsniveau. Meestal betreft het een kleine baan van minder dan 12 uur per week. Een kwart van de financieel kwetsbare vrouwen met een dergelijke baan zou meer uren willen werken. Onder moeders met een partner is dit aandeel nog groter. De financieel kwetsbare vrouwen met werk wisten aanmerkelijk vaker binnen vijf jaar economische zelfstandigheid te verwerven dan vrouwen zonder inkomen of met een uitkering.

1 Inleiding

Economische zelfstandigheid van vrouwen in de arbeidzame leeftijd is sinds 2000 één van de hoofddoelstellingen van het emancipatiebeleid (Tweede Kamer 2007/2008, Ministerie van OCW 2011). Van economische zelfstandigheid is sprake wanneer men betaald werk heeft waarmee een inkomen wordt verworven dat hoog genoeg is om van rond te kunnen komen (zie kader). Economische zelfstandigheid hangt dus nauw samen met het hebben van een betaalde baan. Een uitkering wordt niet geacht bij te dragen aan een zelfstandig bestaan, evenmin als het inkomen van een eventuele partner. Een andere hoofddoelstelling van het emancipatiebeleid is dan ook het verhogen van de arbeidsdeelname van vrouwen.

Hoewel in Nederland de arbeidsparticipatie van vrouwen vergeleken met andere landen relatief hoog is (Van den Brakel en Hartgers, 2011), blijft deze nog steeds achter bij die van mannen: 60 procent versus 74 procent had in 2011 een baan van 12 uur per week of meer. Daarnaast is vooral door deeltijdwerken ook onder werkende vrouwen het aandeel dat zichzelf financieel kan bedruipen betrekkelijk laag. Dit aandeel is bovendien de laatste jaren niet veranderd (Van den Brakel, 2011). Om de economische zelfstandigheid onder vrouwen te verhogen, zullen daarom niet alleen meer vrouwen de arbeidsmarkt moeten betreden, maar zal ook het aantal uren dat vrouwen werken omhoog moeten.

Ofschoon bijna 70 procent van de vrouwen het belangrijk vindt om in hun eigen levensonderhoud te kunnen voorzien (Van den Brakel, Bos, Merens, Dankmeyer en Hagoort, 2011), was in 2010 maar ongeveer de helft van de vrouwen daadwerkelijk economisch zelfstandig (CBS, 2012). De helft van de vrouwen kan dus als financieel kwetsbaar worden beschouwd (zie kader).

Hoe is deze discrepantie bij vrouwen tussen enerzijds het grote belang dat aan economische zelfstandigheid wordt gehecht en anderzijds het grote aandeel dat zich in een financieel kwetsbare positie bevindt te verklaren?

In dit artikel wordt deze discrepantie onderzocht door een profiel te schetsen van de financieel kwetsbare vrouw. In hoeverre spelen persoonlijke omstandigheden, zoals de huishoudenssituatie en het opleidingsniveau, een rol bij economische onzelfstandigheid? Zouden vrouwen van wie de inkomsten uit werk niet boven het bijstandsniveau uitkomen meer uren willen werken? Wat zijn de motieven van vrouwen om niet te werken? En hoeveel financieel kwetsbare vrouwen vonden tussen 2005 en 2010 de weg naar economische zelfredzaamheid?

Voor het beantwoorden van deze vragen is zowel gebruik gemaakt van het Inkomenspanelonderzoek als van gegevens uit de Enquête Beroepsbevolking (EBB) aangevuld met inkomensgegevens (zie Technische toelichting).

Economische zelfstandigheid

Economische zelfstandigheid is een begrip dat beleidsmatig verbonden is met het bestaansminimum: iemand wordt als economisch zelfstandig beschouwd als het individuele netto inkomen uit arbeid en eigen onderneming op of boven de drempelwaarde ligt van de beleidsnorm voor het individuele inkomensminimum. Die drempelwaarde is gelijkgesteld aan 70 procent van het wettelijke netto minimumloon, ofwel de netto bijstand van een alleenstaande. De drempelwaarde stijgt of daalt van jaar tot jaar overeenkomstig

de ontwikkeling van het sociale minimum. In 2010 bedroeg de grens voor economische zelfstandigheid 870 euro per maand.

Financieel kwetsbaar

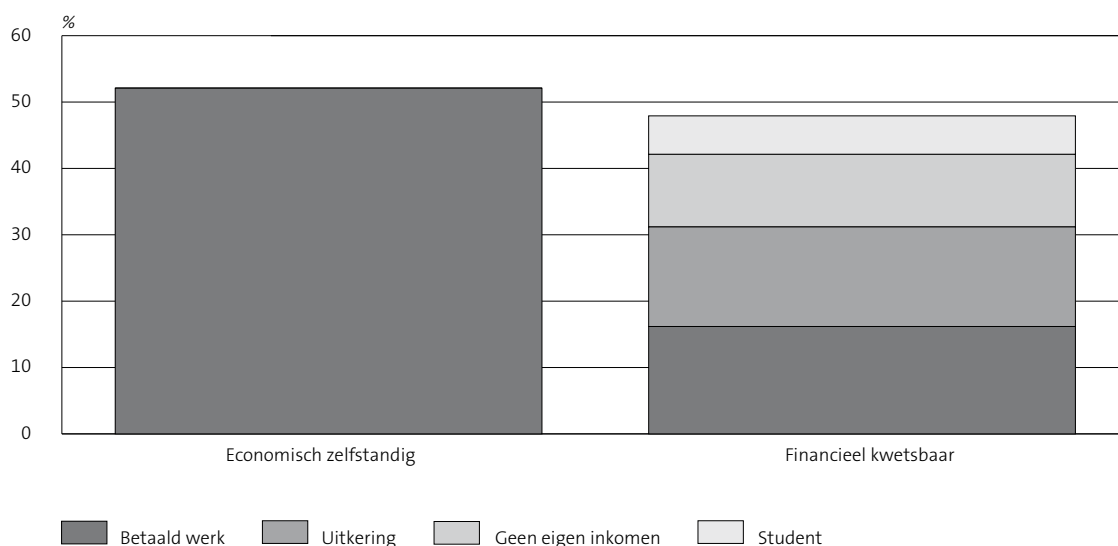
Mensen die niet economisch zelfstandig zijn worden in dit artikel als financieel kwetsbaar aangeduid. Ze hebben geen inkomen uit betaald werk of hun inkomen uit betaald werk ligt onder de netto bijstand van een alleenstaande.

2 Profiel van de financieel kwetsbare vrouw

2.1 Een derde van de financieel kwetsbare vrouwen heeft betaald werk

In 2010 was nagenoeg de helft van de bijna 5 miljoen vrouwen van 20 tot 65 jaar¹⁾ niet in staat zichzelf financieel te bedruipen. Dit komt neer op 2,4 miljoen vrouwen die als financieel kwetsbaar beschouwd kunnen worden. Ter vergelijking: van de mannen was in 2010 een kwart niet economisch zelfstandig. Ruim een derde van de financieel kwetsbare vrouwen had betaald werk. Nog eens bijna een derde ontving een uitkering vanwege werkloosheid, arbeidsongeschiktheid of (vervroegd) pensioen of zat in de bijstand. De overige vrouwen hadden geen eigen inkomen of zij studeerden.

2.1.1 Vrouwen van 20 tot 65 jaar naar economische zelfstandigheid en sociaaleconomische positie, 2010**

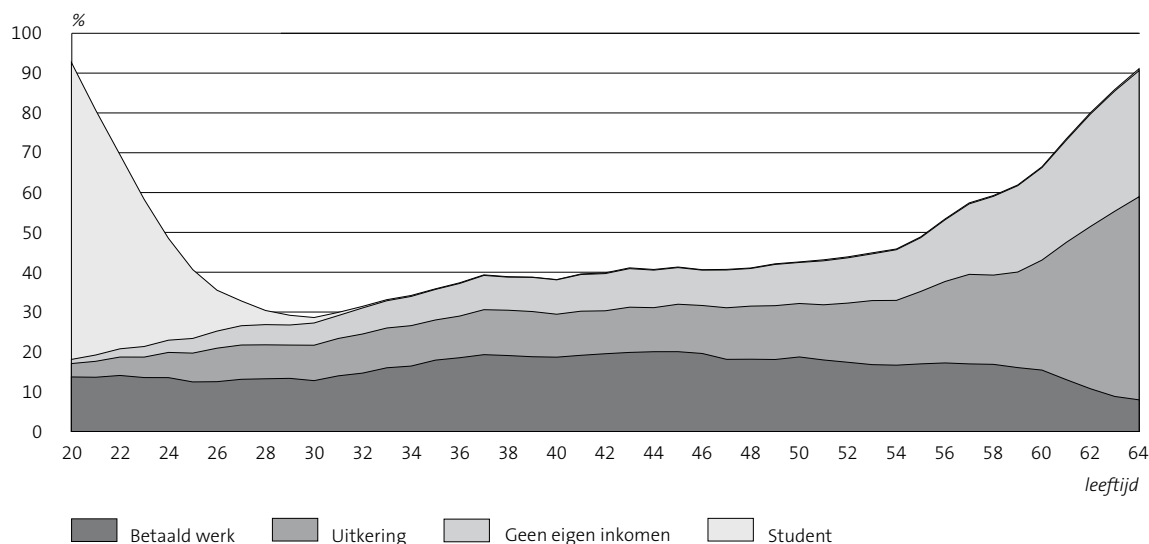

¹⁾ Cijfers over economische zelfstandigheid waren tot nu toe telkens gebaseerd op de populatie van 15 tot 65 jaar (zie Van den Brakel e.a., 2011). Van de mannen van 15 tot 20 jaar is echter nauwelijks 3 procent economisch zelfstandig en van de vrouwen in die leeftijd is dat nog geen procent. Daarom zijn vrouwen van 15 tot 20 jaar in dit artikel buiten beschouwing gelaten.

2.2 Jonge en oudere vrouwen het vaakst financieel kwetsbaar

Bij jonge vrouwen tot 24 jaar en bij vrouwen ouder dan 55 jaar overheerst financiële kwetsbaarheid: meer dan de helft van deze vrouwen zijn niet economisch zelfstandig. Bij de jongere vrouwen gaat het vooral om studentes. Zo is van de 20-jarigen driekwart met een studie of opleiding bezig. Bij de oudere vrouwen domineren de uitkeringen. Het gaat dan vooral om arbeidsongeschiktheids- en pensioenuitkeringen, waarbij de laatste bij 60-plussers de grootste rol spelen. Ook hebben deze vrouwen relatief vaak geen inkomen.

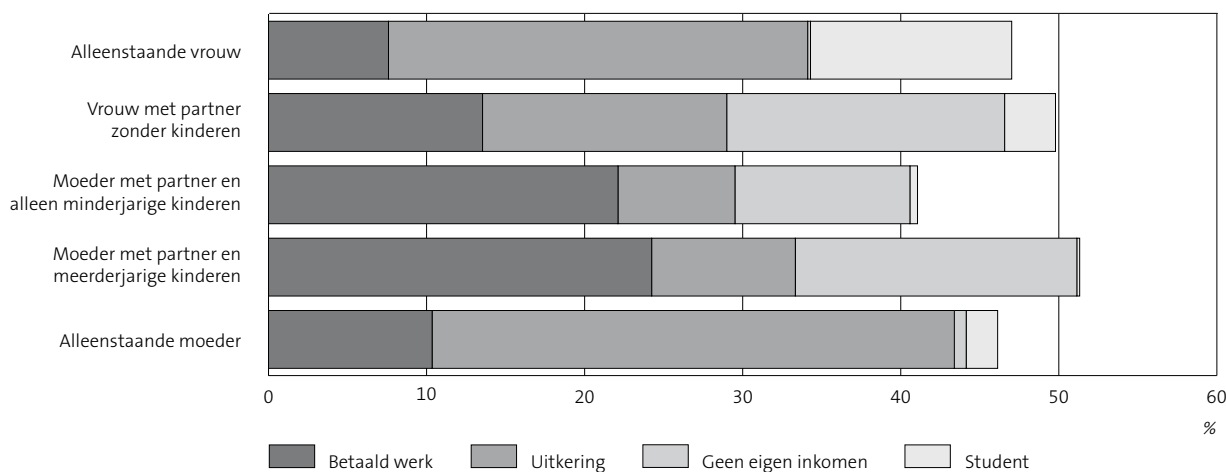
2.1.1 Financieel kwetsbare vrouwen van 20 tot 65 jaar naar sociaaleconomische positie en leeftijd, 2010**

2.3 Financieel kwetsbare moeders hebben toch vaak een baan

Het hebben van een betaalde baan zonder daarmee economisch zelfstandig te zijn, komt naar verhouding het vaakst voor bij vrouwen tussen de 35 en 50 jaar (figuur 2.2.1). Meestal gaat het dan om gehuwde of samenwonende moeders van jonge kinderen met een deeltijdbaan. Ook moeders van oudere kinderen met een partner werken vaak zonder economisch zelfstandig te zijn (figuur 2.3.1). Bij alleenstaande moeders speelt de afhankelijkheid van een bijstandsuitkering in de meeste gevallen een rol bij een financieel kwetsbare positie. Financieel kwetsbare alleenstaande vrouwen ontvangen meestal een (vroeg) pensioenuitkering, maar ook bijstand komt veel voor.

2.3.1 Financieel kwetsbare vrouwen van 20 tot 65 jaar naar sociaaleconomische positie en huishoudenssamenstelling¹⁾, 2010**

¹⁾ Alleen vrouwen die hoofd van het huishouden zijn of die partner zijn van het hoofd zijn hier meegenomen.

2.4 Vrouwen met partner hebben dikwijls geen eigen inkomen

Het ontbreken van een eigen inkomen, komt naar verhouding het meest voor bij gehuwde of samenwonende vrouwen, al dan niet met kinderen (zie ook paragraaf 4). Deze vrouwen zijn financieel geheel afhankelijk van hun partner, wat hen kwetsbaar maakt bij bijvoorbeeld een scheiding. Tegelijkertijd is het opvallend dat moeders met een partner en alleen minderjarige kinderen het vaakst financieel autonoom zijn: bij bijna 60 procent is sprake van economische zelfstandigheid. Vooral wanneer er maar één kind is, is het aandeel economisch zelfstandigen onder hen groot (Van den Brakel e.a., 2011). Moeders met een partner en meerderjarige kinderen zijn op hun beurt het minst dikwijls economisch zelfstandig (49 procent).

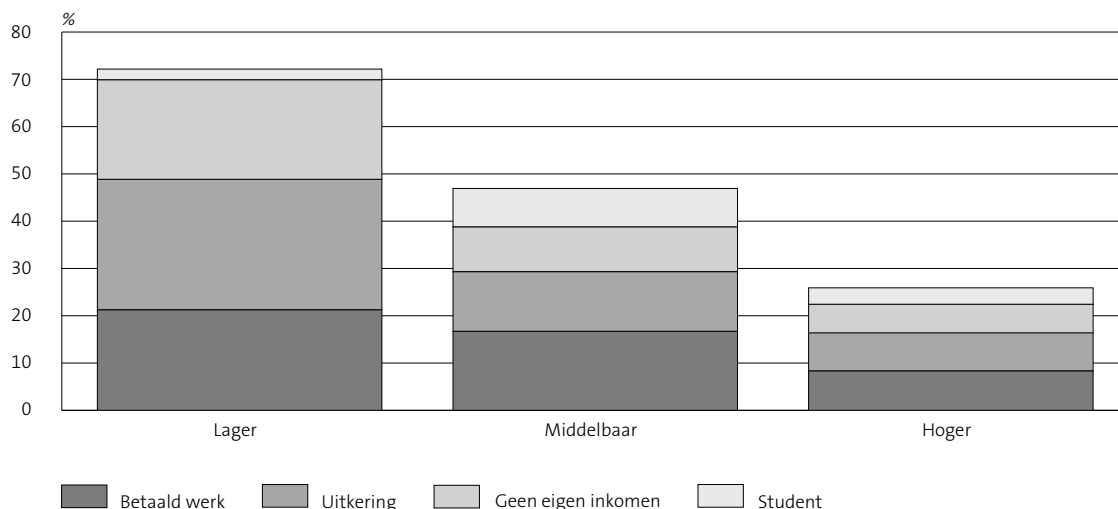
Bij gehuwde of samenwonende moeders is de economische zelfstandigheid sinds 2000 behoorlijk gestegen (Van den Brakel e.a., 2011). Dit komt doordat de zorg voor het gezin voor steeds minder vrouwen een reden is om niet of minder te willen werken (zie ook paragraaf 3 en Janssen en Portegijs, 2011).

2.5 Bijna driekwart van laagopgeleide vrouwen is financieel kwetsbaar

Hoe hoger het opleidingsniveau, des te meer vrouwen economisch zelfstandig zijn. Van de vrouwen met een laag opleidingsniveau is iets meer dan een kwart economisch zelfstandig, bij de hoger opgeleiden is dat driekwart. Financieel kwetsbare laagopgeleide vrouwen zijn relatief vaak afhankelijk van een uitkering. In ruim de helft van de gevallen is dat een arbeidsongeschiktheids- of bijstandsuitkering/uitkering. Ook is bij deze groep vrouwen het aandeel zonder eigen inkomen betrekkelijk hoog.

Onder hoogopgeleide vrouwen in een kwetsbare financiële positie komt het hebben van betaald werk vrijwel evenveel voor als het ontvangen van een uitkering. In het eerste geval betreft het opvallend vaak vrouwen met een eigen onderneming, in het tweede geval gaat het veelal om vrouwen met een arbeidsongeschiktheidsuitkering.

2.5.1 Financieel kwetsbare vrouwen van 20 tot 65 jaar naar sociaaleconomische positie en opleidingsniveau, 2010*

3 Financiële kwetsbare vrouwen met een baan

Ruim een derde van de financieel kwetsbare vrouwen heeft een baan, maar verdient daar niet genoeg mee om zichzelf te kunnen onderhouden. Deze vrouwen hebben een andere maatschappelijke positie dan de vrouwen die afhankelijk zijn van een uitkering of geen eigen inkomen hebben. Ook voor het emancipatiebeleid is het van belang deze twee groepen financieel kwetsbare vrouwen te onderscheiden. De sleutel tot meer economische zelfstandigheid zal er bij de eerste groep vooral uit bestaan dat er meer uren gewerkt wordt, bij de tweede groep dat de arbeidsmarkt (weer) betreden wordt. In deze paragraaf wordt een beeld geschetst van werkende vrouwen die niet economisch zelfstandig zijn, terwijl in de volgende paragraaf de niet-werkende vrouwen aan bod komen.

3.1 Economische zelfstandigheid groeit met arbeidsduur

De economische zelfstandigheid onder werkende vrouwen neemt toe naarmate het aantal wekelijks gewerkte uren hoger is. Van de vrouwen met klein baantje tot 12 uur per week kan minder dan een op de tien zichzelf financieel bedruipen, van de vrouwen die 12 tot 20 uur werken, zijn dat er al vier keer zoveel. Het hoogst met ruim 90 procent is de economische zelfstandigheid onder vrouwen met een baan van 28 tot en met 40 uur per week. Van de vrouwen die meer dan 40 uur per week werken, is bijna 80 procent economisch zelfstandig (tabel B.2). Meestal gaat het bij dergelijke werkweken om ondernemers. Zij kunnen, hoewel ze veel uren maken, toch weinig inkomsten hebben of zelfs verlies lijden waardoor ze niet boven de grens van economische zelfstandigheid uitkomen.

3.2 Vrouwelijke ondernemers vaak financieel kwetsbaar

Een manier om arbeid en zorg voor kinderen te combineren is het zelfstandig ondernemerschap. Als zelfstandige heeft men immers een grote autonomie om te bepalen waar en wanneer men werkt, bijvoorbeeld thuis in de avonden (zie ook Te Riele en Souren, 2010; Kösters en Leufkens, 2009). Tussen 1995 en 2010 kozen steeds meer vrouwen ervoor om als zelfstandige te werken (Dekker en Kösters, 2010). Hoewel deze ontwikkeling in het emancipatiebeleid als positief wordt gezien (Ministerie van OCW, 2011),

bevinden vrouwelijke ondernemers zich vaak in een financieel kwetsbare positie. Bijna de helft van hen is niet economisch zelfstandig, tegenover een kwart van de werknemers (tabel B.2).

Dit komt zoals gezegd doordat het inkomen van ondernemers soms laag of negatief kan uitpakken. Voor vrouwelijke ondernemers komt daar nog bij dat ze – evenals vrouwelijke werknemers – vooral in deeltijd werken. Bovendien zijn ze betrekkelijk vaak werkzaam in minder verdienende sectoren zoals de sector cultuur, recreatie en overige dienstverlening. Ook wanneer ze voltijds werken, verdienen ze daardoor gemiddeld minder dan mannelijke ondernemers (zie ook Moonen, 2012; 2012, 25 juni).

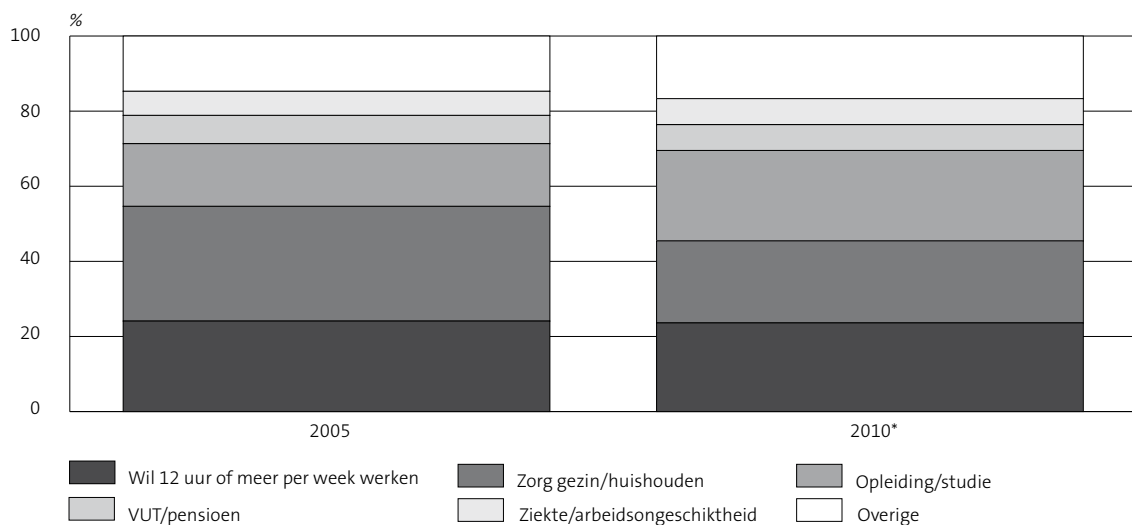
Daarnaast werkt een kleine groep vrouwen als meewerkend zelfstandige: ze zijn – al dan niet in deeltijd – actief in het bedrijf van hun partner of een ander familielid. De bedrijfstak waar dit van oudsher veel gebeurt, is de landbouw en visserij. Deze bedrijfstak kent het laagste aandeel economisch zelfstandige vrouwen van alle bedrijfstakken (tabel B.2).

3.3 Zorg voor gezin steeds minder vaak reden voor kleine baan

Van de vrouwen met een kleine baan tot 12 uur per week is bijna 90 procent niet economisch zelfstandig. Bijna een kwart van deze vrouwen gaf in 2010 aan ten minste 12 uur per week te willen werken. Nog eens een kwart wilde of kon dat niet omdat zij een opleiding of studie volgden. Dit aandeel was in 2005 met 15 procent nog fors lager. Dit komt voornamelijk doordat er steeds langer doorgeleerd wordt (Takkenberg, 2009).

Ruim 20 procent van de financieel kwetsbare vrouwen met een kleine baan noemde in 2010 de zorg voor het gezin als voornaamste reden om niet méér te willen werken. Dat percentage is de afgelopen jaren flink afgenomen. In 2005 was het nog 30 procent.

3.3.1 Financieel kwetsbare vrouwen van 20 tot 65 jaar met een baan van minder dan 12 uur per week naar binding met de arbeidsmarkt

3.4 Vooral moeders met partner willen meer werken

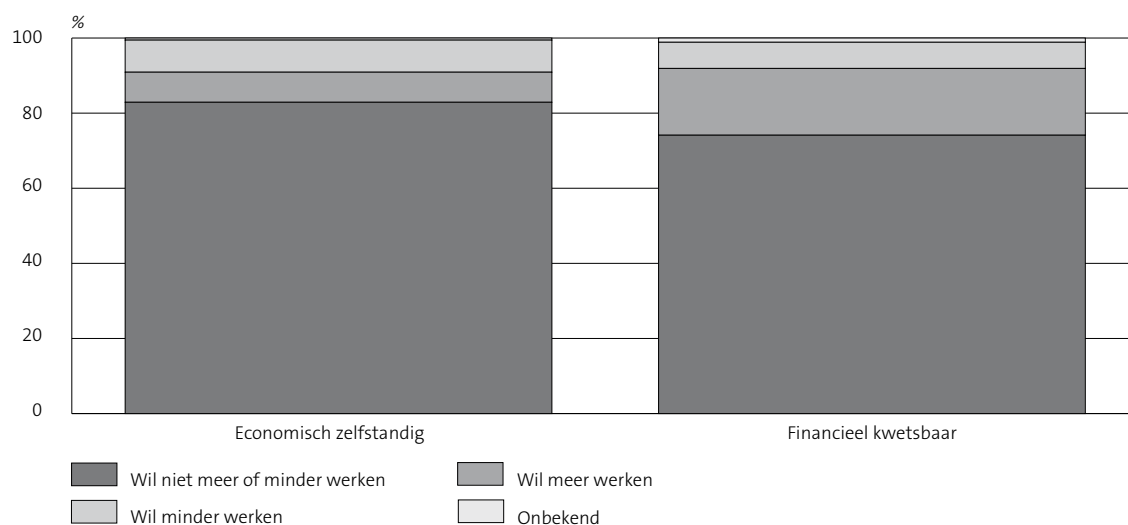
Het aandeel vrouwen met een kleine baan tot 12 uur per week dat meer uren zou willen werken, is vooral hoog onder getrouwde of samenwonende vrouwen met kinderen: ongeveer de helft van hen zou een substantiële baan willen. Meestal willen moeders echter alleen (meer) werken onder bepaalde voorwaarden die hen in staat stellen werk en zorg goed te combineren. Het gaat dan bijvoorbeeld om werken onder schooltijd of hulp bij huishoudelijke taken. Daarnaast zijn voltijds werkende mannen doorgaans niet van plan minder te gaan werken wanneer er eenmaal kinderen zijn (Cloïn en Souren, 2011). Met een wekelijkse arbeidsduur van 41 uur is het gemiddeld aantal gewerkte uren van vaders met minderjarige kinderen zelfs het hoogst van alle mannen (Janssen en Portegijs, 2011). Ook blijken vrouwen met een partner veel minder belang te hechten aan financiële autonomie dan alleenstaande vrouwen en alleenstaande moeders (Van den Brakel e.a., 2011).

Meer uren willen werken zal waarschijnlijk voor de meeste moeders met partner en een kleine baan dan ook vooral inhouden dat ze een paar uur erbij willen en niet dat ze voltijd baan ambiëren. Niet voor niets is het anderhalfverdienersmodel nog steeds het meest populair onder paren met kinderen.

3.5 Niet-economisch zelfstandige met werk van minimaal 12 uur wil vaker meer werken

Het overgrote deel van de vrouwen met een baan van minimaal 12 uur per week is economisch zelfstandig. Ruim twee op de tien zijn dat niet. Van deze vrouwen zou 18 procent meer uren willen werken. Dat is ruim twee keer zo vaak als bij de economische zelfstandige vrouwen, van wie 8 procent de arbeidsduur zou willen uitbreiden. Het merendeel van de vrouwelijke werkzame beroepsbevolking van 20 tot 65 jaar is echter tevreden met hun huidige arbeidsduur, ongeacht hun economische autonomie.

3.5.1 Vrouwen van 20 tot 65 jaar met een baan van 12 uur of meer per week naar economisch zelfstandigheid en wensen ten aanzien van de arbeidsduur, 2010*

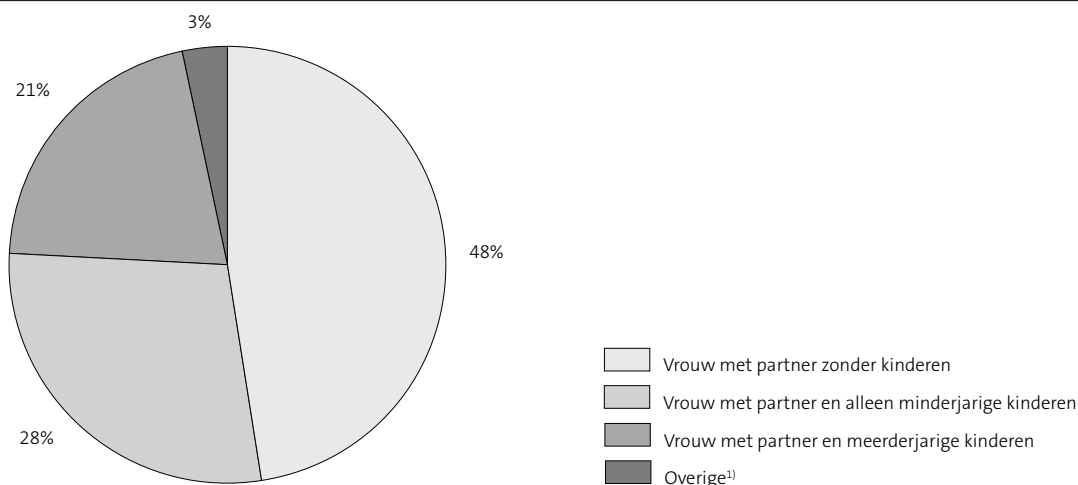
4 Financieel kwetsbare vrouwen zonder baan

Vrouwen zonder werk worden per definitie als niet economisch zelfstandig beschouwd. Ongeveer de helft van de niet-werkende vrouwen ontvangt een uitkering en heeft daarmee toch een eigen inkomen. Bij de overige vrouwen is geen sprake van een eigen inkomen. In een aantal gevallen komt dat doordat ze nog een opleiding of studie volgen.

4.1 Vrouwen zonder eigen inkomen vaak wat ouder

Bijna alle financieel kwetsbare vrouwen zonder eigen inkomen, zijn gehuwd of wonen samen (97 procent). Ze zijn voor hun levensonderhoud afhankelijk van hun partner. Het betreft veelal wat oudere vrouwen (50-plussers) van wie de kinderen (bijna) het huis uit zijn. Voor vrouwen van deze generatie was het veel minder gebruikelijk buitenshuis te werken dan voor de jongere generaties vrouwen, zeker wanneer er kinderen waren en de man genoeg verdiende. Maar er bevindt zich onder de vrouwen zonder eigen inkomen ook nog steeds een betrekkelijk grote groep jongere vrouwen met uitsluitend minderjarige kinderen (28 procent).

4.1.1 Financieel kwetsbare vrouwen van 20 tot 65 jaar zonder eigen inkomen naar huishoudenssamenstelling, 2010**

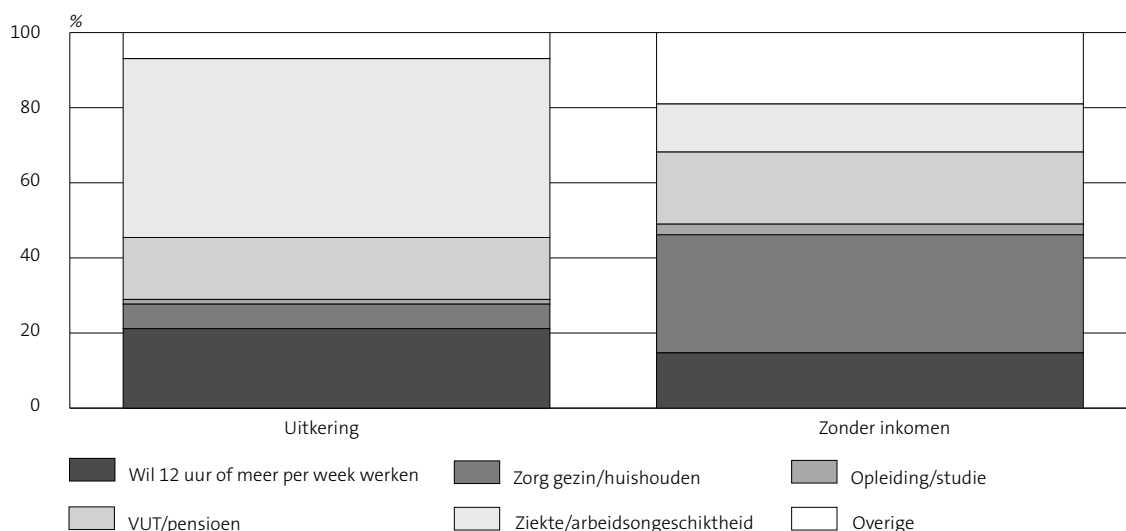
¹⁾ Alleenstaande vrouwen, alleenstaande moeders en overige huishoudtypes

4.2 Arbeidsongeschiktheid domineert bij vrouwen met uitkering

Van de financieel kwetsbare vrouwen met een uitkering zijn de meeste afhankelijk van een arbeidsongeschiktheidsuitkering, maar ook (vroeg)pensioenuitkeringen komen veel voor. Bij beide type uitkeringen gaat het meestal om vrouwen van 55 tot 65 jaar. Daarnaast ontvangen ook niet-westers allochtone vrouwen relatief vaak een (arbeidsongeschiktheids-)uitkering (zie tabel B.1) en deze zijn doorgaans jonger (Nicolaas, Wobma en Ooijevaar, 2010).

Het is dan ook niet verassend dat vrouwen met een uitkering in bijna de helft van de gevallen ziekte of arbeidsongeschiktheid aanvoeren als reden waarom zij niet 12 uur of meer per week willen of kunnen werken. Wel geven vrouwen met een uitkering wat vaker aan een baan van minstens 12 uur te willen dan

4.2.1 Financieel kwetsbare vrouwen van 20 tot 65 jaar zonder baan¹⁾ naar binding met de arbeidsmarkt, 2010*

vrouwen zonder eigen inkomen: 21 procent tegen 15 procent. Van de vrouwen zonder inkomen zegt ruim 30 procent niet te willen of kunnen werken vanwege de zorg voor het gezin, terwijl bijna 20 procent de vut of pensioen als reden hiervoor noemt.

5 Mobiliteit in economische zelfstandigheid

In de voorgaande paragrafen is een profiel geschetst van de financieel kwetsbare vrouw. Deze paragraaf staat in het teken van mobiliteit in economische zelfstandigheid. Welke vrouwen in een financieel kwetsbare positie wisten de afgelopen vijf jaar economisch zelfstandig te worden? Waren het de vrouwen die al werkten? Of waren het juist de vrouwen zonder inkomen of met een uitkering die in een gunstiger financiële situatie terecht kwamen?

Aangezien economische zelfstandigheid sterk samenhangt met de leeftijd en het type huishouden waartoe vrouwen behoren (zie paragraaf 2), zijn de resultaten in deze paragraaf gecorrigeerd voor deze kenmerken via multiële classificatieanalyse (zie Technische toelichting).

5.1 Economische zelfstandigheid wordt vaakst bereikt vanuit werksituatie

Van de vrouwen die in 2005 weliswaar werk hadden maar zichzelf daarmee niet konden onderhouden, was 35 procent vijf jaar later wel economisch zelfstandig. Dit percentage is veel hoger dan dat bij de bij uitkeringsontvangers (17 procent).

Van de vrouwen zonder eigen inkomen was 31 procent in 2010 economisch zelfstandig. Het ging het daarbij echter dikwijls om vrouwen die in 2005 nog een studie of opleiding volgden. Wanneer deze groep buiten beschouwing gelaten wordt, blijkt maar 11 procent na vijf jaar economisch zelfstandig te zijn.

5.2 Vrouwen met een uitkering weinig mobiel

Driekwart van de vrouwen die in 2005 een uitkering hadden, is hier vijf jaar later nog steeds van afhankelijk. Daarmee zijn deze vrouwen beduidend minder mobiel dan financieel kwetsbare vrouwen met werk of

5.2.1 Economische zelfstandigheid en sociaaleconomische positie van vrouwen van 20 tot 65 jaar in 2005 en 2010**

	2005			
	Economische zelfstandig	Financieel kwetsbaar		
		betaald werk	uitkering	geen eigen inkomen ¹⁾
2010	%			
<i>Ongecorrigeerd</i>				
Economisch zelfstandig	86	34	12	34
Financieel kwetsbaar				
betaald werk	6	47	9	13
uitkering	7	11	75	7
geen eigen inkomen ¹⁾	1	9	4	46
<i>Gecorrigeerd²⁾</i>				
Economisch zelfstandig	85	35	17	31
Financieel kwetsbaar				
betaald werk	6	47	9	13
uitkering	7	10	73	9
geen eigen inkomen ¹⁾	2	8	2	47

¹⁾ Inclusief studentes.

²⁾ Gecorrigeerd voor leeftijd en (eventuele) verandering in huishoudenssamenstelling.

zonder inkomen. Van deze twee groepen bevindt bijna de helft zich vijf jaar later nog in dezelfde situatie. Wanneer echter bij de vrouwen zonder eigen inkomen de studenten van 2005 niet worden meegenomen, dan heeft twee derde in 2010 nog steeds geen eigen inkomen. Het meest stabiel zijn de economisch zelfstandige vrouwen. Van hen verdient 85 procent in 2010 nog steeds minimaal het bijstandsniveau.

6 Conclusies

In het sinds 2000 gevoerde emancipatiebeleid is een belangrijk streven van de overheid om de arbeidsparticipatie van vrouwen en hun financiële zelfredzaamheid te verhogen (Ministerie van OCW, 2011). Dat maakt hen minder afhankelijk van een partner of van een uitkering. Bovendien is een grotere arbeidsdeelname (in personen en in uren) ook nodig om de verwachte structurele tekorten op de arbeidsmarkt en de kosten van de vergrijzing op te vangen. Toch was in 2010 maar ongeveer de helft van de vrouwen economisch zelfstandig. Dit terwijl bijna 70 procent van de vrouwen er belang aan hecht in hun eigen levensonderhoud te kunnen voorzien (Van den Brakel e.a., 2011).

Van de vrouwen van 20 tot 65 jaar die niet economisch zelfstandig zijn, heeft een derde geen inkomen of studeert nog. Vrouwen zonder inkomen zijn vrijwel altijd getrouwd of samenwonend. Het merendeel bestaat uit wat oudere vrouwen van wie de kinderen al (bijna) uitgevlogen zijn. Bijna drie op de tien zijn jongere vrouwen met uitsluitend minderjarige kinderen. Deze vrouwen zijn voor hun levensonderhoud afhankelijk van hun partner, wat hen kwetsbaar maakt in geval van het overlijden van de partner of een scheiding (zie ook Peek 2012). Bovendien bouwen zij geen aanvullend pensioen op (zie ook Bos, 2012).

Nog eens een derde van de niet economisch zelfstandige vrouwen ontvangt een uitkering. Meestal gaat het om een arbeidsongeschiktheidsuitkering. Ziekte wordt dan ook het vaakst door deze vrouwen opgegeven als reden om niet te kunnen of willen werken. Wel zouden uitkeringsontvangsters beduidend vaker een substantiële baan willen dan vrouwen zonder inkomen. Deze noemen het meest de zorg voor het gezin of VUT/pensioen als reden om niet te werken.

Een derde van de vrouwen die niet economisch zelfstandig zijn, heeft betaald werk. Meestal gaat het om een kleine baan van minder dan 12 uur per week. Een vijfde van de vrouwen met een dergelijke baan wil

niet méér werken vanwege de zorg voor het gezin of huishouden. Dit aandeel is echter flink gedaald sinds 2005. Bijna een kwart van de niet economisch zelfstandige vrouwen met een kleine baan geeft aan 12 uur of meer te willen werken. Dit aandeel is vooral hoog onder de getrouwde of samenwonende vrouwen met kinderen: ongeveer de helft van hen zou een substantiële baan willen.

Werkende vrouwen in een kwetsbare financieel kwetsbare positie weten zich dan ook betrekkelijk vaak een weg naar economische zelfstandigheid te banen: 35 procent van de vrouwen met in 2005 een baan waarin ze minder verdienen dan het bijstandsniveau, steekt vijf jaar later wel boven dit niveau uit. Ook degenen die een opleiding of studie volgden in 2005, zijn in 2010 dikwijls economisch zelfstandig. Vrouwen met een uitkering zijn het minst mobiel: driekwart van hen is na vijf jaar nog steeds afhankelijk van een uitkering.

Hoewel de persoonlijke inkomenssituatie van economisch onzelfstandige vrouwen niet florissant is, hoeven zij niet per se in penibele financiële omstandigheden te leven. Alleenstaande vrouwen en alleenstaande moeders die niet economisch zelfstandig zijn, bevinden zich het vaakst daadwerkelijk in een kwetsbare positie: hun inkomen is laag en vaak hebben ze weinig of geen vermogen (zie tabel B.3).²⁾

Bij getrouwde of samenwonende vrouwen ligt het gezinsinkomen meestal – mede door het inkomen van de partner – boven de armoedegrens. Ook is er dikwijls sprake van een vermogensbuffer. Toch zijn deze vrouwen kwetsbaar bij een scheiding of het overlijden van de partner. Tegelijkertijd is ook een economisch zelfstandige positie geen garantie dat een moeder zichzelf én haar kinderen kan onderhouden wanneer haar partner wegvalt. Behalve van de hoogte van haar eigen inkomen hangt dat onder meer ook af van de hoogte van een eventuele alimentatie. Daarnaast kan hierbij ook een nabestaandenuitkering een rol spelen (Chkalova, 2010).

Technische toelichting

Data

Voor de analyses in dit artikel is gebruik gemaakt van het Inkomenspanelonderzoek (IPO) en de Enquête Beroepsbevolking (EBB) die verrijkt is met inkomensgegevens. Het IPO is een panel(steekproef)onderzoek dat een beeld geeft van de samenstelling en verdeling van het inkomen van personen en huishoudens in Nederland. De inkomensgegevens zijn hoofdzakelijk afkomstig van de belasting- en toeslagenadministratie van de Belastingdienst. Deze zijn aangevuld met gegevens over individuele huurtoeslag, studiefinanciering en tegemoetkoming in de schoolkosten. Kinderbijslag wordt toegerekend op basis van de samenstelling van het huishouden.

De EBB verschaft maandelijks van bijna 30 duizend steekproefpersonen informatie over de arbeidsmarktpositie. De deelnemende steekproefpersonen worden vijf maal benaderd gedurende een (volg)jaar. Aan de per peilmoment bevroegde EBB-steekproefpersoon is telkens de (huishoudens)inkomensinformatie gekoppeld voor de op dat moment van toepassing zijnde huishoudenssamenstelling van deze persoon. Het gaat dan om de bijbehorende inkomensinformatie op basis van het gehele kalenderjaar. Die informatie is voornamelijk afkomstig van de Belastingdienst

²⁾ Om te bepalen of een vrouw (met haar gezin) een kans op armoede heeft wordt doorgaans de lage-inkomensgrens gebruikt. In combinatie met een laag vermogen is een laag inkomen indicatief voor een lage welvaartspositie (SCP/CBS, 2011).

Multipele classificatieanalyse (mca)

Mca kan opgevat worden als een speciale vorm van regressieanalyse waarin de categoriale onafhankelijke variabelen getransformeerd zijn tot variabelen met twee categorieën (dummy's). De regressiecoëfficiënten zijn zodanig lineair getransformeerd dat ze het verschil tussen het (gecorrigeerde) groepsgemiddelde en het algemene gemiddelde weergeven (Lolle, 2007). De mca-analyse geeft zowel de ongecorrigeerde als de voor controlekenmerken gecorrigeerde groepsgemiddelden. Zo'n groepsgemiddelde is dan bijvoorbeeld het percentage economisch zelfstandigen in 2010 onder de vrouwen met werk die niet economisch zelfstandig waren in 2005. Zulke percentages worden telkens zowel ongecorrigeerd als gecorrigeerd voor de controlekenmerken leeftijd en verandering in huishoudtype gepresenteerd. De laatste variabele is als een dummy opgenomen (wel/geen verandering).

Reguliere, kleinste kwadratenregressie wijst uit dat er eerste orde interactie-effecten bestaan tussen economische zelfstandigheid en sociaaleconomische positie in 2005 en de controlekenmerken. Strikt genomen moeten de percentages daarom gepresenteerd worden voor de afzonderlijke categorieën van elk van de controlekenmerken. Omwille van de overzichtelijkheid is hier echter van afgeweken: de strekking van de conclusies verandert namelijk niet.

Literatuur

Bos, W. (2012, 24 januari). Vrouwen nog steeds op flinke pensioenachterstand. CBS-Webmagazine.

Brakel, M. van den (2011). Man-vrouwverschillen in de intensiteit van economische zelfstandigheid. Sociaaleconomische trends, 1/2011.

Brakel, M. van den, en M. Hartgers (2011, 7 maart). Arbeidsdeelname van Nederlandse vrouwen zeer hoog. CBS-Webmagazine.

Brakel, M. van den, W. Bos, A. Merens, B. Dankmeyer en K. Hagoort (2011). Inkomen. In: Merens, A., M. van den Brakel, M. Hartgers en B. Hermans (red.), Emancipatiemonitor 2010. Sociaal en Cultureel Planbureau/Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag.

CBS (2012). Welvaart in Nederland. Centraal Bureau voor de Statistiek, Heerlen.

Chkalova, K. (2010, 25 januari). Vier op de tien nabestaanden ontvangen Anw-uitkering. CBS-Webmagazine.

Cloin, M en M. Souren (2011). Onbetaalde arbeid en de combinatie van arbeid en zorg. In: Merens, A., M. van den Brakel, M. Hartgers en B. Hermans (red.), Emancipatiemonitor 2010. Sociaal en Cultureel Planbureau/Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag.

Dekker, R. en L. Kösters (2010). Zzp'ers in Nederland: de baan zekerheid voorbij? Sociaaleconomische trends, 4/2010.

Janssen, B. en W. Portegijs (2011). Betaalde arbeid. In: Merens, A., M. van den Brakel, M. Hartgers en B. Hermans (red.), Emancipatiemonitor 2010. Sociaal en Cultureel Planbureau/Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag. Kösters, L. en K. Leufkens (2009). Thuiswerkers en vanuit-huiswerkers zijn vaak zelfstandigen. Sociaaleconomische trends, 2/2009.

Lolle, H. (2007, september). Multiple Classification Analysis (MCA). An, unfortunately, nearly forgotten method for doing linear regression with categorical variables. ECPR Conference Paper, Pisa.

Moonen, L. (2012). Inkomen verklaard? Het inkomen van werknemers en zelfstandigen nader bekeken. Sociaaleconomische trends, 2/2012.

Moonen, L. (2012, 25 juni) Winst voor vrouwelijke zelfstandige zonder personeel 40 procent lager dan bij mannen. CBS-Webmagazine.

Nicolaas, H., E. Wobma en J. Ooijevaar (2010). Demografie. In: Vliet, R. van der, J. Ooijevaar en A. Boerdam (red.), Jaarrapport Integratie. Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen.

Peek, S. (2012). Veranderingen in arbeidsparticipatie van gescheiden moeders. Sociaaleconomische trends, 3/2012.

Riele, S. te, en M. Souren (2010). Combinatie van zorg en werk: de invloed van baankenmerken. Sociaaleconomische trends, 1/2010.

SCP/CBS (2011). Armoedesignalement 2011. Sociaal en Cultureel Planbureau/Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag.

Takkenberg, D. (2009). Jongeren leren langer door. Sociaaleconomische trends, 4/2009.

B.1 Mannen en vrouwen van 20 tot 65 jaar naar economische zelfstandigheid en sociaaleconomische positie, 2010**

	Mannen				Vrouwen			
	economisch zelfstandig	financieel kwetsbaar			economisch zelfstandig	financieel kwetsbaar		
		betaald werk	uitkering	geen eigen inkomen ¹⁾		betaald werk	uitkering	geen eigen inkomen ¹⁾
	%							
Totaal	74	6	13	6	52	16	15	17
<i>Leeftijd</i>								
20 tot 30 jaar	57	11	5	27	48	13	6	32
30 tot 45 jaar	86	5	8	1	63	18	11	8
45 tot 55 jaar	84	4	10	1	58	18	14	10
55 tot 65 jaar	62	4	32	1	32	14	31	23
<i>Huishoudenssamenstelling²⁾</i>								
Alleenstaande	63	8	21	9	53	8	27	13
Paar met alleen minderjarige kinderen	90	4	4	1	59	22	7	12
Paar met meerderjarige kinderen	84	4	11	1	49	24	9	18
Paar zonder kinderen	73	5	19	3	50	14	15	21
Eenouder	76	4	19	.	54	10	33	3
Overig	75	8	12	5	50	19	14	17
<i>Herkomst</i>								
Nederland	78	5	12	6	55	16	13	16
Westers land	71	8	14	7	49	17	16	18
Niet-westers land	55	12	22	11	37	14	26	23
<i>Opleidingsniveau</i>								
Lager	66	7	22	5	28	21	26	25
Middelbaar	74	5	11	10	53	17	12	18
Hoger	83	4	8	5	74	8	8	10

¹⁾ Inclusief studenten en overige niet-actieven.

²⁾ Alleen hoofdkostwinners en partners van hoofdkostwinner.

B.2 Economisch zelfstandigheid van mannen en vrouwen van 20 tot 65 jaar met een baan, 2010*

	Mannen	Vrouwen
	%	
Totaal	88	72
<i>Wekelijks arbeidsduur</i>		
1 tot 12 uur	14	9
12 tot 20 uur	32	41
20 tot 28 uur	59	79
28 tot 35 uur	88	91
35 tot en met 40 uur	96	92
Meer dan 40 uur	86	79
<i>Positie in werkring</i>		
Werknemer	90	74
Zelfstandige	76	53
<i>Bedrijfstak</i>		
Landbouw en visserij	77	52
Industrie	93	75
Bouwnijverheid	92	69
Handel/horeca	79	56
Vervoer en communicatie	86	66
Financiële en zakelijke dienstverlening	89	75
Openbaar bestuur en onderwijs	95	89
Gezondheids- en welzijnzorg	92	76
Cultuur en overige dienstverlening	75	56

B.3 Financieel kwetsbare¹⁾ vrouwen van 20 tot 65 jaar naar welvaartspositie van het huishouden, 2010**

	Eenheid	Alleenstaande vrouw	Vrouw met partner zonder kinderen	Moeder met partner en alleen minderjarige kinderen	Moeder met partner en meerderjarige kinderen	Alleenstaande moeder
Laag inkomen	<i>x 1 000</i>	117	42	69	16	57
Vermogen	%					
tot 2 500 euro		71	49	57	41	70
2 500 tot 10 000 euro		12	10	11	13	14
10 000 tot 50 000 euro		6	8	10	8	7
50 000 euro of meer		11	32	22	38	9
Inkomen boven lage-inkomensgrens	<i>x 1 000</i>	125	639	474	296	87
Vermogen	%					
tot 2 500 euro		28	17	30	16	57
2 500 tot 10 000 euro		14	8	7	7	14
10 000 tot 50 000 euro		19	14	15	12	10
50 000 euro of meer		39	61	48	64	18

¹⁾ Van de economisch zelfstandige vrouwen leeft bijna 2 procent in een huishouden met een risico op armoede.